

Της Ειρήνης Α. Αρτέμη

Πτ. Θεολογίας - Φιλολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών Mphil Θεολογίας Παν. Αθηνών, υπ. διδάκτορας Θεολογίας του Παν. Αθηνών

Η ταινία «Agora» διαπραγματεύεται τη ζωή της Αλεξανδρινής φιλοσόφου Υπατίας μέσα στην ταραγμένη περίοδο του τέλους του 4ου αιώνα και αρχές του 5ου αιώνα μ.Χ. στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου.

Αρχικά πρέπει να σημειωθεί ότι ο Αλεχάντρο Αμεναμπάρ, σκηνοθέτης της ταινίας είναι άθεος. Κατά δική του ομολογία γεννήθηκε και μεγάλωσε μέσα σε μία χριστιανική οικογένεια, μετά έγινε αγνωστικιστής και στη συνέχεια άθεος. Αυτό σημειώνεται, για να γίνει κατανοητό, γιατί ενώ φαίνεται ότι η ταινία επιφανειακά δεν στρέφεται εναντίον της χριστιανικής θρησκείας, στην πραγματικότητα παρουσιάζει τους χριστιανούς φονταμενταλιστές, σκοταδιστές, αδαείς, φανατικούς και τελειώνει αφήνοντας υπονοούμενο ότι ένας σημαντικός άγιος του Χριστιανισμού, ο Κύριλλος πατριάρχης Αλεξανδρείας, δεν ήταν τίποτα άλλο παρά ένας φανατικός κληρικός και ο ηθικός αυτουργός της δολοφονίας της Υπατίας.

Βασική ιστορική πηγή για την ανασκευή των ανακρίβειών της ταινίας είναι το έργο του ιστορικού Σωκράτους του Σχολαστικού «Εκκλησιαστική Ιστορία». Αυτός έζησε την ίδια περίοδο με τον Κύριλλο Αλεξανδρείας. Τα γραφόμενά του έχουν μεγάλη βαρύτητα, γιατί ο Σωκράτης ανήκε στην αίρεση των Νοβατιανών. Τους τελευταίους πολέμησε με πάθος ο Κύριλλος [1]. Στην αρχή της ταινίας παρουσιάζονται οι ειδωλολάτρες να προκαλούν με τα λόγια τους χριστιανούς και εκείνοι να τους επιτίθενται. Σύμφωνα με το Σωκράτη το Σχολαστικό, ο Θεόφιλος πατριάρχης Αλεξανδρείας και θείος του Κυρίλλου είχε πάρει αυστηρά μέτρα εναντίον τους και κατέστρεψε το Σεράπειον και το Μίθρειον. Η αιτία ήταν ότι οι ειδωλολάτρες επιτίθεντο στους χριστιανούς, για το λόγο αυτό οι πρώτοι φοβούνταν την οργή του αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Β΄ [2].

Αν και στην ταινία ο Θέων, πατέρας της Υπατίας και σπουδαίος μαθηματικός, τραυματίζεται κατά την καταστροφή του Σεραπείονος ιερού και αργότερα εξαιτίας αυτού του τραύματος πεθαίνει. Στην πραγματικότητα το γεγονός της αιτίας του θανάτου του Θέωνος είναι άγνωστο. Ο θάνατός του πιθανολογείται γύρω στο 405 μ.Χ. Η αιτία για να προσέλθουν πολλοί ειδωλολάτρες στους κόλπους του Χριστιανισμού κατά την ταινία υπήρξε η σκληρή στάση του πατριάρχη Θεοφίλου. Στην πραγματικότητα, όμως, στο

Σεράπειον ιερό βρισκόταν άγαλμα που στη βάση του υπήρχε το σύμβολο του Σταυρού. Αυτό έγινε αιτία πολλοί ειδωλολάτρες να πιστέψουν και να βαπτισθούν χριστιανοί [3].

Λανθασμένο θεωρείται, επίσης, το γεγονός ότι μετά το θάνατο του Θεοφίλου, ο Κύριλλος αυτοχρήζεται διάδοχος του θείου του, φορώντας τα αρχιερατικά άμφια του νεκρού και το δακτυλίδι του. Οι Πατριάρχες στο χώρο της Ορθοδοξίας σήμερα δε φορούν δακτυλίδι ως δείγμα αρχιερατικής εξουσίας. Δεν αναφέρεται σε καμία ιστορική πηγή ότι ο Κύριλλος φορούσε δακτυλίδι, για να γίνεται έτσι φανερή η εξουσία του. Αυτός διαδέχθηκε το θείο του Θεόφιλο, ύστερα από την αναμέτρησή του με τον αρχιδιάκονο Τιμόθεο για τον πατριαρχικό θρόνο. Ο Κύριλλος κράτησε σκληρή στάση απέναντι στους Εθνικούς, γιατί τους θεωρούσε υπεύθυνους για τη ροπή μερικών χριστιανών της Αλεξάνδρειας στη μαγεία, στην αστρολογία και όχι στην αστρονομία και γενικότερα στο ότι παρέμεναν δεσμιοί των δεισιδαιμονιών, των προκαταλήψεων και του παγανισμού. Ο ίδιος είχε μελετήσει τους κλασικούς συγγραφείς της αρχ. Ελλάδας αλλά και τους μεγάλους φιλοσόφους, όπως τον Πλάτωνα, τον Πλωτίνο κ.α., πράγμα που φαίνεται κυρίως στο έργο του «Κατά Ιουλιανού» [4].

Ο Αμμώνιος στο κινηματογραφικό έργο παρουσιάζεται ως φανατικός «παραβαλανεύς» [5], που για χάρη εντυπωσιασμού των ειδωλολατρών περπατούσε ξυπόλητος πάνω στη φωτιά. Οι χριστιανοί, όμως της εποχής εκείνης και γενικότερα δεν κάνουν ποτέ θαύματα για χάρη εντυπωσιασμού αλλά ούτε και για να πείσουν τους αρνητικά διακείμενους προς αυτούς. Η αλήθεια είναι ότι ο Αμμώνιος υπήρξε μοναχός από τη Νιτρία. Στην πόλη της Νιτρίας υπήρχαν γύρω στους πεντακόσιους μοναχούς, οι οποίοι υποστήριζαν με περισσή θερμότητα τη χριστιανική διδασκαλία. Σε αυτούς κοντά μόνασε αρκετά χρόνια ο Κύριλλος. Ίσως σε εκείνους να οφείλεται το πάθος του πατριάρχη Αλεξανδρείας για την υπεράσπιση της χριστιανικής διδασκαλίας. Ο Αμμώνιος εξαιτίας της φραστικής επιθέσεώς του στον έπαρχο Ορέστη και της ρίψεως πέτρας στο κεφάλι του επάρχου, συνελήφθηκε, βασανίστηκε και θανατώθηκε. Ο Κύριλλος τον αποκάλε σε μάρτυρα και τον έθαψε με τιμές, ενώ στην ταινία τον ανακηρύσσει άγιο. Στην ορθοδοξία οι άγιοι ανακηρύσσονται μόνο από τον Τριαδικό Θεό και όχι από τους ανθρώπους.

Στο κινηματογραφικό έργο παρουσιάζεται ο έπαρχος Ορέστης ως Χριστιανός που προσπαθούσε να διατηρεί τις λεπτές ισορροπίες μεταξύ των Ιουδαίων, Εθνικών και Χριστιανών κατοίκων της Αλεξάνδρειας. Ο Ορέστης μάλλον είχε ασπασθεί το χριστιανισμό από πολιτικό συμφέρον, κάτι που αποκαλύπτεται και στην ταινία μέσα από την ερώτηση που του κάνει ο Συνέσιος Επίσκοπος Κυρήνης. Ο τελευταίος ρωτάει τον Ορέστη εάν πιστεύει πραγματικά στο Θεό των Χριστιανών η αν έγινε χριστιανός από συμφέρον. Ο Σωκράτης ο Σχολαστικός αναφέρει ότι από πολλούς χριστιανούς της Αλεξάνδρειας ο Ορέστης αποκαλούνταν «Θύτης και Έλληνας», δηλ. ειδωλολάτρης, εξαιτίας της άδικης συμπεριφοράς του απέναντι στους χριστιανούς. Συνεχίζοντας ο ιστορικός αναφέρει το μίσος που ένιωθε ο Ορέστης για τους χριστιανούς επισκόπους [6]. Επίσης δεν γίνεται πουθενά λόγος στο έργο για τα βασανιστήρια που υπέβαλε ο Ορέστης τον Ιέρακα, άνθρωπο της εμπιστοσύνης του Κυρίλλου [7].

Όσον αφορά στο επεισόδιο με τους Ιουδαίους στο θέατρο, σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές δεν λιθοβόλησαν οι χριστιανοί τους Ιουδαίους στο θέατρο το Σάββατο. Αντίθετα τους

κατηγόρησαν δημόσια ότι αντί να ακούν, όπως όριζε η θρησκεία τους, το λόγο του Θεού στις Συναγωγές τους, εκείνοι βρίσκονταν στο θέατρο [8]. Οι Εβραίοι τονίζουν στους χριστιανούς ότι και ο Χριστός ήταν Εβραίος και χωρίς αυτούς οι τελευταίοι δεν θα υπήρχαν. Αυτό το επιχείρημα δεν ευσταθεί, γιατί οι Ιουδαίοι δεν αποδέχθηκαν το Χριστό ως Μεσσία και Υιό του Θεού αλλά ως έναν ψευδοπροφήτη.

Η Υπατία στο έργο παρουσιάζεται ως νέα, ωραία γυναίκα και φίλη του Ορέστη. Δεν γνωρίζουμε από ιστορικές πηγές εάν ήταν όμορφη. Σίγουρα όμως ήταν πολύ μορφωμένη. Δεν βρισκόταν σε νέα ηλικία, αφού εάν γεννήθηκε το 365 μ.Χ. στην εποχή που ο Κύριλλος έγινε Πατριάρχης ήταν κοντά στην ηλικία των πενήντα ετών. Η ηλικία αυτή ήταν αρκετά μεγάλη και για άντρα αλλά και για γυναίκα για εκείνη την εποχή. Επομένως καταρρίπτεται ο μύθος της νέας, θελκτικής γυναίκας που βρήκε σάρκα και οστά από κάποιους ψευδοϊστορικούς το Μεσαίωνα. Επίσης ήταν γνωστό σε όλους τους κατοίκους της Αλεξανδρείας τη συγκεκριμένη εποχή ότι εκείνη υπήρξε η βασική αιτία που εμπόδιζε τον Ορέστη να αποκτήσει αγαστές σχέσεις με τον Κύριλλο [9].

Πουθενά ιστορικά δεν αναφέρεται ότι ο Κύριλλος θεωρούσε τις γυναίκες κατώτερες, όπως παρουσιάζεται μέσα από την ταινία. Στη συγκεκριμένη σκηνή ο Κύριλλος διαβάζοντας απόσπασμα της Β' επιστολής του Παύλου προς Τιμόθεον, κηρύττει την κατωτερότητα της γυναίκας έναντι του άνδρα. Κάτι τέτοιο δε θα μπορούσε ποτέ ο Κύριλλος να το κηρύξει, γιατί ο ίδιος μέσα στο έργο του τονίζει ότι η θέση της γυναίκας εξυψώνεται στο πρόσωπο της Θεοτόκου, μητέρας του Χριστού, της νέας Εύας. Έπειτα θα εναντιωνόταν στη διδασκαλία του Χριστού που εξύψωσε τη γυναίκα και την έκανε ισότιμη με τον άνδρα.

Το ίδιο τονίζει και ο Παύλος μέσα από την προς Εφεσίους Επιστολή του και κυρίως στο απόσπασμα εκείνο που διαβάζεται στο μυστήριο του γάμου. Ο Κύριλλος, κατά την αναφορά του Σωκράτους, έκρινε τον Ορέστη για τα διάφορα ατοπήματά του με βάση την Αγία Γραφή. Ο έπαρχος για να ανασκευάσει τις κατηγορίες του Κυρίλλου και των άλλων Χριστιανών τονίζει ότι και ο ίδιος ήταν χριστιανός βαπτισμένος από τον Αττικό Κωνσταντινουπόλεως.

Καμία αναφορά δεν υπάρχει σε ιστορικές πηγές της εποχής ότι ο Κύριλλος αποκαλούσε την Υπατία μάγισσα, αντίθετα δείχνει να σεβόταν την επιστημονική της γνώση.

Ιστορικά ο πατριάρχης Αλεξανδρείας δεν παρουσιάζεται ως σκοταδιστής. Μάλιστα ο ίδιος είχε μελετήσει τα έργα του Μ. Βασιλείου, του Γρηγορίου Νύσσης, του Ωριγένη κ.α. που είχαν διαβάσει η διδαχθεί την αρχαία φιλοσοφία και ενστερνίζονταν επιστημονικές θεωρίες της εποχής που έζησαν. Φυσικά όλοι οι παραπάνω εξετάζουν τις διάφορες επιστημονικές απόψεις υπό το πρίσμα της Χριστιανικής διδασκαλίας. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι πολλοί Χριστιανοί υπήρξαν μαθητές της Υπατίας, όπως ο Συνέσιος Επίσκοπος Κυρήνης [10], ο αδελφός του ο Ευόπτιος της Πτολεμαΐδος, ίσως ο Ισιδωρος ο Πηλουσιώτης κ.α.

Η ταινία παρουσιάζει τους χριστιανούς -κυρίως τους παραβαλανείς- εκτός από σκοταδιστές και αδαείς. Αυτοί σε μια συζήτηση μεταξύ τους λένε ότι η γη και ο ουρανός μοιάζουν με ένα μπαούλο και απορρίπτουν τις θεωρίες περί αστρονομίας. Φυσικά οι χριστιανοί δεν απέρριπταν τις θεωρίες της αστρονομίας ούτε επικρατούσε καταδίκη στην

πυρά όποιων τις πρέσβευαν. Εξάλλου μεγάλοι εκκλησιαστικοί πατέρες, όπως ο Μ. Βασίλειος είχαν σπουδάσει αστρονομία, μαθηματικά κ.α. στα οποία κάνουν αναφορά στα έργα τους.

Τέλος το κινηματογραφικό έργο θεωρεί ηθικό αυτουργό του φόνου της Υπατίας τον Κύριλλο, όμως τόσο ο Σωκράτης ο Σχολαστικός, όσο και καμία άλλη ιστορική πηγή της εποχής δεν καταλογίζουν μία τέτοια πράξη στον Πατριάρχη Αλεξανδρείας. Αν υπήρχε έστω και μία αμυδρά υποψία για συμμετοχή του Κυρίλλου στο φόνο της φιλοσόφου, θα την εκμεταλλευόταν ο Νεστόριος Κωνσταντινουπόλεως στη θεολογική διαμάχη που είχε με τον Κύριλλο. Επίσης θα έκαναν αναφορά στο γεγονός αυτό οι διάφοροι εχθροί του. Ο πατριάρχης Αλεξανδρείας ανακηρύχθηκε άγιος από τον Τριαδικό Θεό όχι μόνο για τη ζωή του αλλά και για τη θεολογία του σχετικά με την ενανθρώπιση του δεύτερου Προσώπου της Αγίας Τριάδος καθώς και για την υπεράσπιση του όρου Θεοτόκος για τη μητέρα του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού.

Εν κατακλείδι, η ταινία μπορεί να έχει ωραία σκηνικά, όμως το θέμα που διαπραγματεύεται, η Υπατία και ο θάνατός της και ο τρόπος που το διαπραγματεύεται γίνεται η αιτία για να θεωρήσουν οι νεοπαγανιστές και οι πολέμιοι της Ορθοδοξίας ότι βρήκαν κάποια ερείσματα εναντίον του Χριστιανισμού. Δυστυχώς όμως για αυτούς τα επιχειρήματά τους για άλλη μία φορά είναι κίβδηλα.

Σημειώσεις:

1. Σωκράτους, Εκκλησιαστική Ιστορία 7,7 PG 67, 752A.

2. Αυτόθι, 5,16-17.

3. Αυτόθι, 5,17.26.

4. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, Κατά Ιουλιανού: Υπέρ της των χριστιανών ευαγούς θρησκείας προς τα του εν αθέοις Ιουλιανού, I - XIX, P. Evieux, SC 322 (t. I-II), Paris 1985, σσ. 100-318 (PG 76, 504A-1064B).

5. Οι «παραβαλανείς», οι οποίοι αποτελούσαν ιδιαίτερη οργάνωση και ασχολούνταν με έργα φιλανθρωπίας - κάτι που γίνεται φανερό στην ταινία-, παρέμεναν κοντά στο εκκλησιαστικό βαλαβανείο, από όπου πήραν και το όνομά τους. Και σύμφωνα με το Σωκράτη ήταν επιρρεπείς στις κοινωνικές αναταραχές. Πολλές φορές, όμως λειτουργούσαν εν αγνοία του εκάστοτε Πατριάρχη, για το λόγο αυτό με νόμο που εκδόθηκε από τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο το Β΄ στις 28.09 416 υπήχθησαν υπό τη δικαιοδοσία του επάρχου.

6. Σωκράτους, Εκκλησιαστική Ιστορία 7,7 PG 67, 764A.

7. Αυτόθι, 7, 13-34. PG 67, 761C-764C.

8. Αυτόθι, 7, 13.1. PG 67, 761CD.

9. Αυτόθι, 7, 15. PG 67, 768B. Πρβλ. Νικηφόρου Καλλίστου, Εκκλησιαστική Ιστορία 14,16, PG 146, 1105C-1108B.

10.C. Lacombrade, Synesios de Cyrene, hellene et chretien, Paris 1951, p.54-55.

ΑΝΑΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΤΥΠΟ (12-2-2010)

ΠΗΓΗ: <http://www.egolpion.com/agora.el.aspx>